

tőleg abban az esetben, ha Ligarius bűnössége közismert és vitathatatlan lett volna, a védelmet nem vállalta, nem vállalhatta volna el. Kiemelendő, hogy ezen ügy szokványos büntetőpernek nem feltétlenül tekinthető, hiszen az a vádlott Ligarius távollétében játszódtott le. Ez – vagyis az *in absentia* elítélés – nem volt tilalmazott ugyan a római joggyakorlatban, de a vádlottat a per megkezdése előtt a törvény előtti megjelenésre fel kellett szólítani, amelyre Ligarius ügyében nem került sor.

A *pro rege Deiotarus* – a Deiotarus király védelmében elmondott *oratio* – szintén politikai ügy. Deiotarus király – Q. Ligariushoz hasonlatosan – a polgárháborúban ugyancsak Pompeius oldalán állt. Ugyan voltak politikai egyezkedési kísérletek Caesar és Deiotarus király között, egy Kr.e. 47-re datált főbenjáró büntett elkövetésével azonban Deiotarus király unokája, Castor, továbbá az általa felbérelt orvos-rabszolga vádat emelt Deiotarus király ellen. A főbenjáró büntett lényege – a gyanú szerint – az volt, hogy Deiotarus király gyilkosságot tervezett Caesar ellen. Az ügy egyik érdekessége, hogy egy törvényesen megválasztott király (*rex iussus*) felett kellett ítéletet mondani. Az ügy elbírálásakor Deiotarus király nem tartózkodott Rómában, azaz ebben az esetben is a vádlott távollétében kellett az eljárást lefolytatni. Az ügy bírójaként ugyancsak Caesar járt el, súlyosan megsértve ezzel a *nemo iudex in propria causa* elvét, hiszen az ügy eljárásjogi sértettje is Caesar volt. A cicerói ékes-szólás jeles teljesítménye, hogy Cicero ezt a voltaképpeni eljárásjogi hibát az eljárás beneficiumaként kívánja felhasználni, amikor kimondja, hogy az a tény, hogy Caesar az ügy bírója, adja garanciáját annak, hogy az ügyben méltánytalanság nem történhet. Fontos kiemelni továbbá, hogy Cicero a védőbeszédében utal a xenia, azaz a vendégbarátság intézményére, mely Caesar és Deiotarus között fennállott, és ebben is annak az akadályát látja, hogy Deiotarusra nézve marasztaló ítélet szülessen.

Jegyzetek

¹ Lásd: P. GRIMAL: *A latin irodalom története*. Ford.: BÁLINTNÉ CSEJDI J. (Bp., 1992. 50. p.)

² Cicero és a jogtudomány viszonyáról lásd különösen:

Amellett, hogy a jelen kötetben megjelenő beszédek a cicerói szónoklatok kitűnő példáinak tekinthetők, Cicero – elsősorban a Lucius Murena védelmében elmondott beszédben – állást foglal a *rhetorica* és a *iurisprudentia* viszonyával kapcsolatban is. Cicero álláspontja szerint a *iuris consultus* anélkül is sikereket érhet el, hogy birtokában lenne az *ars oratoriana*, míg azonban az eredményes szónoki működésnek *conditio sine qua non*-ja a jogi ismeretek megléte is. Így az ékes-szólás – Cicero olvasatában – a jogtudománynál komplexebb entitás.² Erre való példaként hadd utaljak a *pro Murena* alábbi soraira: „*Ezért hát, ha engem feldühíthettek, noha felettébb elfoglalt ember vagyok, megígérem, hogy három nap alatt jogtudóssá leszek. Hiszen amiről írásban perelnek, az mind írásba van foglalva, s még sincsen semmi olyan tömören leírva, hogy ne tudnám hozzáfűzni* »AMELY TÁRGYRÓL A PER FOLYIK«, *amiről pedig szóban kérnek tanácsot, arra vonatkozóan a legkisebb kockázat nélkül lehet véleményt mondani. Ha az ember azt feleli, amit kell, úgy fog tűnni, hogy ugyanazt felelte, mint Servius, ha más feleletet ad, úgy fog tűnni, hogy ismeri az ellentmondásos joganyagot és foglalkozik vele.*”³

Ciceronak az itt ismertetett kötetben megjelent *oratiói* bizonyonnyal számot tarthatnak a romanisták, a jogtörténészek, valamint a klasszika-filológusok érdeklődésére. A beszédekben szereplő világos érvelések, logikus okfejtések és szónoklattani bravúrok azonban álláspontom szerint a mai kor jogásza számára is hasznosak és hasznosíthatók lehetnek. Nem szabad ezzel kapcsolatban figyelmen kívül hagyni azt sem, hogy mindez a szöveget fordító és jegyzetekkel ellátó NÓTÁRI TAMÁS érdeme is.

Boóc Ádám

HAMZA G.: *Cicero és a jogtudomány kapcsolatának kérdései*. JK 38 (1983)

³ Cicero: *Négy védőbeszéd*. 87. p.

Az Osiris Kiadó Millenniumi Magyar Történelem – Historikusok sorozatában Eckhart Ferenc magyar alkotmánytörténete és Bónis György legendás Hűbériség és rendiség című munkája után 2004-ben ismét egy meghatározó huszadik századi jogtörténész, *Degré Alajos* írásainak gyűjteményes kötetével jelentkezett.

A Mezey Barna által szerkesztett könyvvel kapcsolatban mindenekelőtt annak hiánypótló jellegét szükséges kiemelni. Degré írásai ugyanis számos – főként politikai – körülmény következtében gyakorlatilag mind-ezidáig különböző, rendszerint nehezen hozzáférhető tudományos periodikából, illetve helytörténelmi kiad-

Zalai Jogtörténet

DEGRÉ ALAJOS: VÁLOGATOTT JOGTÖRTÉNETI TANULMÁNYOK

Mezey Barna (szerk.)
Millenniumi Magyar Történelem – Historikusok
Mezey Barna (szerk.) Bp., Osiris Kiadó, 2004. 487 p.
ISBN 963-389-120-5 – ISSN 1585-4248

ványokból, évkönyvekből váltak megismerhetővé. Ez a könyv azonban nemcsak egy életművet mintegy összefoglaló, Degré tudományos kutató tevékenységének eredményeit tükröző alkotás, hanem egy olyan gyűjteményes kötetnek is tekintendő, mely kiváló kiinduló és

végpontjaként szolgálhat bármilyen mélységű vizsgálódásnak.

Nyilvánvalóan egy ilyen jellegű válogatás, egy életmű pontos illusztrálása kapcsán szerkezeti, terjedelmi és tematikai okokból sem lehet teljességre törekedni. Ezt a feladatot különlegesen megnehezítette Degré Alajos élete során publikált írásainak tartalmi sokrétűsége is. A rendelkezésre álló anyagból a szerkesztő úgy válogatott, hogy a tanulmányok nemcsak tematikailag, hanem időrendben is híven tükrözik a tudós jogtörténész munkásságát.

Annak ellenére, hogy a könyvben szereplő huszonhárom alkotás legtöbbször egymástól meglehetősen távol eső kérdéskörökkel foglalkozik, az olvasó – a téma szerinti csoportosításnak köszönhetően – egyfajta eklektikus kavalkád helyett jól használható, átlátható és rendszerezett összefoglaló képet kap Degré Alajos méltán nagyra becsült jogtörténeti tevékenységéről.

Érdekes sajátossága a válogatott tanulmányoknak, hogy bár szinte mindegyik a címében helytörténeti jellegű tartalomra utal vagy valamely jogág egyes részterületére vonatkozik, mégis minden leszűkített témával kapcsolatos írás a konkrét adatok és tények közlése, értelmező feldolgozása mellett magában hordozza az érintett kérdéskör általános gondolati ívét, avagy a vizsgált jogintézmény hazai történetének minden meghatározó jellemzőjét is. Érzékletesen megmutatkozik mindez a *Boszorkányperek Zala megyében* című értekezés kapcsán is. Ebben ugyanis Degré nemcsak a Zala megyére vonatkozó ügyek adatait gyűjti össze és értékeli, hanem – bár indirekt módon – gyakorlatilag a hazai boszorkánysággal kapcsolatos peres eljárás szinte minden jellemző vonását, valamint a témára vonatkozó döntő szabályozási lépéseket is felvázolja. Figyelemreméltó sajátossága a magyarországi boszorkányperek jellemzésének, hogy Degré Alajos – kortársaihoz hasonlóan – ezen kérdéskörben rejlő misztikumot elutasítóan kezeli. Bár azt még elismeri a szerző, hogy ezek az asszonyok (és esetenként férfiak) „alkalmasint tényleg ismerték néhány növénynek gyógyító hatását, talán masszírozni is tudtak egy kicsit, ” sőt a közösségek tagjai ezen „kuzuzslást nyilván teljesen megengedett dolognak tartották”; de minden más – adott esetben boszorkányságnak tekintett – misztikus vagy természetfeletti cselekedet kapcsán elveti ezek irracionális magyarázatát. Degré meggyőződése ugyanis, hogy a boszorkánysággal vádolt személyek nem rendelkeztek olyan erővel, amelyek segédelmével megmagyarázhatatlan gyógyításokat avagy rontást vihettek volna véghez. Így Degré végül arra a megállapításra jut, hogy ezen „tudósok” nem tettek mást, mint „saját tekintélyük és keresetük növelése érdekében igyekeztek tudásukat misztikus ködbe burkolni, azt a látszatot kelteni, hogy természetfeletti erőket tudnak megmozgatni, ” valójában azonban mindössze „üres hókuszpókuszokat” csináltak, ha valaki hozzájuk fordult. Degré szerint tehát a zalai boszorkányperek csak „az általános, babonás tudatlanságnak és saját ostoba dicsekvésüknek áldozatai.” Ennek bizonyítékát véli felfedezni a tudós jogtörténész azon feljegyzésekben is, me-

lyek arról tudósítanak, hogy a legtöbb esetben hideglelést okoztak a boszorkányperek, ami gyakorlatilag bármilyen gyakori lázas kór tüneteként azonosítható. Degré véleménye szerint tehát ezek a rontásként aposztrofált cselekedetek valójában csak a különféle korabeli gyakori betegség megnyilvánulásai; az pedig csak az „orvostudomány elmaradottságának köszönhető, ” hogy ezeket valamiféle boszorkányságként értelmezték. Nyilvánvaló módon az alkotó elutasít mindenfajta természetfeletti magyarázatot a boszorkányperek bármiféle megalapozottságát illetően. Teszi mindezt a fentiekre hivatkozva, továbbá azon az alapon, hogy hazánkban a boszorkányperek elleni perek – szemben a nyugati példákkal – betagozódtak a rendes bírósági eljárások közé, és hogy az ügyeket rendszerint nem a hatóságok kezdeményezték, hanem „sokszor a magánbosszú vezette” a panaszt vagy feljelentést tevő személyeket. Degré véleménye szerint sem az istenítéleti bizonyítás, sem pedig a későbbiekben az akkuzatórius eljárást felváltó inkvizitórius perrend részeként megjelenő tortúra nem értelmezhető a hazai boszorkányság létének valódi bizonyítékaként, hiszen az előbbi kapcsán a döntő bizonyossággal szolgáló írásos anyag szinte teljes mértékben megsemmisült, az utóbbi esetben pedig a vádlottak egy idő után bármilyen tőlük várt vallomást hajlandóak voltak előadni, hogy ezáltal megszabadulhassanak kínjaiktól. Természetesen ezen fejtegetések alapvető kiindulópontja az, hogy Magyarországon Könyves Kálmán óta ún. strigákról nem, csak maleficákról lehet beszélni. Ezen bábák és gyógynövényekhez, meg mérgekhez értő nők (vagy néha férfiak) tevékenysége, valamint az ennek folytán lezajlott eljárások pedig gyakran készítetik az elemzőket – így Degré is – arra, hogy kizárólag racionális érveket keressenek a boszorkányperek okainak megmagyarázása során.

Találó a tortúra magyarországi története rövid összegzésének szerkezeti felépítése a *A kínvallatás bevezetése a magyar büntetőperekben* című tanulmányban. Hazai jogforrások sajátosságát hiányosságát kiválóan érzékelteti Degré Alajos, amikor ezen egyértelműen elterjedt bizonyítékok szerzésére irányuló eszköz történetét alapvetően az alkalmazását korlátozó törvényeken, rendelkezéseken keresztül mutatja be. Így a jogintézmény kialakulása egyetemes történetét követően Buda városának jogkönyvét, Werbőczy Tripartitumát és a Magyarországon is alkalmazott Praxis Criminalist említi a kínvallatást korlátozó, illetve törvényi keretek közé szorító jogszabályként. Mindemellett XIII–XIV. századból származó, tortúra gyakorlására vonatkozó jogosultságot is biztosító pallosjogi privilégium adományozásáról tanúskodó okiratok is igazolják a kínvallatás hazai alkalmazását. Annak pedig, hogy mindösszesen ezen írásos emlékekre hagyatkozhatunk, két fő okát fogalmazza meg Degré. Eszerint „Egyrészt a bűnügyeket feleslegesnek tartották írásba foglalni, hisz a büntető ítélettel a felek később semmiféle jogot nem bizonyíthattak, másrészt a városi jegyzőkönyvek, amikbe talán bejegyezték ezeket az ítéleteket, a török időkben és az évszázados vallásháborúk során elpusztultak”.

Mindezen túl fontos jellegzetessége valamennyi írásnak a tudományos igényesség és precizitás mellett a világos, érthető megfogalmazás, élvezetes stílus, továbbá a logikus, jól követhető szerkezeti felépítés. Így ez a válogatás mind szakmai, mind pedig oktatási szempontból túlmutat(hat) egy „összegző tanulmánygyűjtemény” jelentőségén.

A kötet külön érdeméért emelendő ki, hogy annak végén az alapos jegyzeteket követő utószó kimerítően mutatja be Degré életútját, egyetemi és tudományos munkásságát, továbbá a közéletben betöltött szerepét. A szerkesztő írása a nagyhatású jogtörténész személyiségének ábrázolása, valamint a legjelentősebb kutatási eredményeinek és írásainak rövid értékelése mellett kitér Degré egyetemi oktatásról vallott nézeteire, módszertani irányultságára, valamint a tudományos tevékenységre vonatkozó felfogására is. Degré saját szakmai tevékenysége mellett komoly hangsúlyt fektetett a tudományos utánpótlás kinevelésére, melyet szerves egységben látott a jogoktatással. Ma is érvényes és megfontolandó megállapításnak tekinthető oktatási programjának fő tétele, miszerint az egyetemi tanszék működésének három alapvető célja az általános képzés,

a szakképzés és a kutatás. Fontos tézise volt, hogy a jogtörténet-tudományban folytatott kutatási tevékenység alapvető feltétele a latin nyelv ismerete.

A kiadvány összefoglaló jellegét tovább erősíti, hogy az utószó mindazon jelentős munkákat röviden bemutatja, amelyek Degré életművében jelentős szerepet töltenek be ugyan, viszont az Osiris-sorozat jelen kötetének kereteit több szempontból is meghaladják. Így olvasható néhány értékelő sor többek között – Illés József kutatásainak kiegészítő egységként számon tartott – *Négyeskönyv perjogi anyaga* című munkáról, vagy Degré összegző, rendszerező írásmódját jól példázó magyar halászlé jog középkori történetét feldolgozó monográfiáról is.

Mindezek alapján elmondható, hogy a kötetbe válogatott tanulmányok sajátos, izgalmas világán túl, immáron Degré Alajosnak közel fél évszázados tudományos munkássága és jogtörténeti tevékenységének főbb állomásai is egységben, rendszerezett formában hozzáférhetővé, megismerhetővé váltak. Méltó tisztelgés ez a kötet az elmúlt század második felének egyik legnagyobb hatású joghistorikusa előtt.

Davidovics Krisztina

Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Új- és Jelenkori Magyar Történeti Tanszéke, valamint az ELTE Történelemtudományok Doktori Iskolája 2004. október 26-án konferenciát szervezett Budapesten *Autonómiák Magyarországon 1848-1998* címmel.¹ Pár hónap elteltével már kezünkbe foghatjuk a konferenciakötetet, amely *Gergely Jenő* professzor úr szerkesztésében jelent meg, *Strausz Péter* és *Zachar Péter Krisztián* PhD-hallgatók hathatós segítségével. A kötet megjelenését az Országos Tudományos Kutatási Alapprogramok, a tudományos iskolák támogatása keretében támogatta, valamint az ELTE Rektori Hivatal és az ELTE EHÖK közös pályázata, amely többek között a közművelődés támogatására került kiírásra.

A kötet szerzői között bölcsészeket és jogászokat találunk. Ez természetes is, hiszen az autonómia kérdése leginkább a jogtörténet területéhez tartozik, így a két tudományterület közös halmazában kutatók találkozhattak most egymással mind a konferencia keretében, mind a pedig e kötet lapjain. A bölcsész professzorok közül *Gergely András*, *Gergely Jenő*, *Kardos József* írásaival ismerkedhetünk meg, illetve *Majdán János* egyetemi docens és *Cieger András* tudományos munkatárs urak tanulmányait olvashatjuk, de szép számban fellelhetjük a Doktori Iskola hallgatóinak írásműveit is. Az ELTE ÁJK jogtörténészeit *Mezey Barna* professzor úr képviseli, a pécsi jogtörténészeket pedig *Kajtár István* professzor úr.

A kötetet *Gergely Jenő* egyetemi tanár előszava nyitja meg, amely méltatja a jelen tanulmánykötet létrehozását is lehetővé tevő, a 2003. és 2005. év közötti, három évre elnyert kutatási támogatás felhasználásának körülményeit, a már elért és a program befejezésétől

Önkormányzatok

AUTONÓMIÁK MAGYARORSZÁGON 1848-1998

Főszerk.: Gergely Jenő
ELTE BTK, Bp. 2004. 244 p.
ISBN 963 463 731 0

várható eredmények tudományos hasznosságát. Tekintettel arra, hogy az 1950 és 1989 közötti időszak az autonómiatörekvések és kutatások szempontjából mostoha időszakkal tekinthető, a jelenlegi, modern kori kutatás és feldolgozás elengedhetetlen, és külön is öröm, hogy öt doktorandusz hallgató alkalmazását és foglalkoztatását teszi lehetővé, neves professzorok irányítása és útmutatása mellett. A kutatás felöleli a területi és területi önkormányzatok, az egyházak és felekezetek autonómiájának a vázolt korszakban való feltérképezését, a tanácsrendszer vizsgálatát, valamint az önkormányzatiság jelenkori újjáéledésének elemzését. Ezeknek a témaköröknek a kutatási eredményeiből ad ízelítőt ez a tanulmánykötet.

A tanulmányok sorát *Mezey* professzor nyitja, vázolja a magyar polgári átalakulás során megszületett önkormányzati rendszer sajátosságait. *Kajtár* professzor a 19. század végi önkormányzatok belső rendjét mutatja be nagy részletességgel és precizitással. *Gergely András* professzor úr pedig nagyobb léptékben haladva, az önkormányzatiság előzményeit vizsgálja meg a Szent Korona országaiban, majd a neoabszolutizmust meg-